

Komunikačné problémy a informačné deficity nepočujúcich

Uplynulých 170 rokov vzdelávania nepočujúcich na Slovensku znamenalo prekonať ťažkú, strastiplnú cestu hľadania spôsobov ako vzdelávať sluchovo postihnutých. Vydĺždená je nesmiernou obetavosťou učiteľov nepočujúcich, vďaka ktorým máme u nás v súčasnosti vysokú úroveň ich vzdelávania. Nezačalo sa to však len tak, z ničoho nič. Pre zaujímavosť uvediem dva príklady predchádzajúce uvedenému výročiu.

V archívoch Bratislavy je zaznamenané, že ťažké postavenie nepočujúcich si všimol miestny rodák **Wolfgang Kempelen**, staviteľ vodovodov a vynálezca. Všeobecne najznámejší je jeho šachový automat, ktorý porážal aj špičkových šachistov. Verejnosť už menej vie o jeho hovoriacom stroji alebo o tom, že napísal už v roku 1791 knihu „Mechanizmus ľudskej reči“, ktorou chcel prispieť k rozvoju výučby nepočujúcich.

Priekopníkom vzdelávania nepočujúcich u nás bol sudca Gemerskej župy **Andrej Cházar**, rodák z dedinky Jovice (okres Rožňava). Pred vyše 200 rokmi zorganizoval zbierku na ústav vzdelávania nepočujúcich v Bratislave. To sa mu nepodarilo a tak založil v roku 1802 prvý ústav pre nepočujúcich v Uhorsku, v maďarskom meste Vác. Túto školu navštevovali aj slovenskí nepočujúci a existuje dodnes.

Vznik charitatívnych vzdelávacích ústavov, najskôr v Bratislave a neskôr aj v iných mestách znamenal **začiatok organizovanej starostlivosti** o sluchovo

postihnutých na Slovensku. Začali sa formovať skupiny špeciálnych pedagógov, združené do spolkov alebo neformálnych zoskupení. Najvýraznejšie osobnosti sa, okrem práce na školách, napríklad počas prvej Československej republiky a vojnového Slovenského štátu spojili v „**Slovenskom podpornom spolku hluchonemých**“. V jeho vedení boli spoločensky vysoko postavené osobnosti, vrátane riaditeľov škôl pre nepočujúcich. Táto dobrovoľná organizácia prispela doposiaľ najvýraznejšou mierou k rozvoju vzdelávania nepočujúcich na Slovensku. Medzi osobnosti posledného obdobia, ktoré som osobne poznal, patrila aj pán **Gejza Slaninka**, riaditeľ školy. Rozhodujúcou mierou sa zaslúžil aj o krásny areál školy pre nepočujúcich.

Bolo to hektické, ale v podstate **úspešné obdobie**. Práca so sluchovo postihnutými nebola nikdy jednoduchá a ani dostatočne podporovaná. Navyše, **spoločenská úcta** k tomuto ťažkému povolaniu sa v súčasnosti vytratila asi najviac. Alarmujúca je aj **nedostatočná spolupráca** pri riešení zásadných problémov v oblasti špeciálneho školstva pre sluchovo postihnutých. V súčasnosti je to napríklad, problém tzv. „**divokej integrácie**“ nepočujúcich.

Napriek spomenutej vysokej úrovni, má naše špeciálne školstvo pre sluchovo postihnutých **ešte rezervy**. Celý svoj život som prežil s dospelými nepočujúcimi. Väčšinou sú kvôli svojim komunikačným problémom a nedostatočnej informovanosti **odkázaní na pomoc počujúcich**, napríklad z rodiny alebo **tlmočníka** posunkovej reči pri riešení svojich každodenných problémov, potrieb i záujmov. Týka sa to dokonca v určitých veciach aj tých vzdelanejších nepočujúcich, i keď to málokedy priznajú. Nepočujúci predstavitelia nepočujúcich si väčšinou myslia, **že všetko vyriešia sami**. Nabáda ich k tomu aj Svetová federácia nepočujúcich a aj medzinárodné športové organizácie nepočujúcich. Dôsledky toho sú pre nepočujúcich jednoznačne negatívne.

Vzdelávanie nepočujúcich je komplikované a náročné. Vyžaduje si špičkových odborníkov. Pre počujúcich je to ťažko predstaviteľné. Väčšina

počujúcich si myslí: však vedia čítať, tak aký problém? Keby to tak bolo, nebolo by až také zložité zaradiť ich medzi počujúcich. Takáto predstava je však naivná, nereálna a svedčí o neznalosti tejto problematiky. Je to oveľa, oveľa zložitejšie. Dôverne to poznám z celoživotného spolužitia s touto komunitou a z práce s dospelými nepočujúcimi, z rôznych vzdelávacích aktivít pre dospelých, školení, kurzov (najmä vodičských, zväračských, ale aj iných), z vybavovania ich osobných potrieb a poznania ich právnej, ale aj všeobecnej vedomostnej úrovne. O závažnosti hluchoty, okrem iného, svedčí aj klasifikácia Svetovej zdravotníckej organizácie (**WHO**), ktorá zaraďuje hluchotu a komunikačné problémy hneď za duševné a psychické poruchy.

Nepočujúce dieťa sa nemôže pýtať svojej matky čo je čo, neosvojuje si pre počujúce deti bežné pojmy, slovnú zásobu. Matka mu väčšinou ani nerozumie. **Odzeranie** z pier hovoriacich je zložitý a únavný proces, limitovaný slovnou znalosťou pojmov. Naučia sa čítať, ale keďže **nepoznajú význam** množstva slov, nepochopia ani obsah napísaného. Bol som často svedkom, že 50-ročný nepočujúci má text pozdravu z dovolenky napísaný na papieriku a ten opíše písmenko po písmenku na pohľadnicu alebo povie: „papať pipí“ namiesto toho, že na obed je kurča.

Nepočujúci bez pomoci počujúcich nemôžu svoje **komunikačné a informačné problémy** vyriešiť. Sú obklopení ľuďmi, ktorí im nerozumejú, nechápu ich a nezriedka aj nevedome, či vedome ubližujú. Nezachytia iróniu v hlase, nevedia, komu môžu veriť. Vznikajú mnohé zbytočné nedorozumenia aj s ďalekosiahlymi dôsledkami. Nepočujúci sa stávajú nedôverčiví voči počujúcim a nadobúdajú pocit nepriateľstva voči nim. Sťahujú sa do svojich uzavretých komunit, v ktorých nemajú komunikačné problémy a dostávajú sa tak do slepej uličky, čo si väčšinou ani neuvedomujú. Chýbajú im rozvojové podnety, plnohodnotné informácie, správne spoločenské a morálne hodnoty. Žijú akoby **na izolovanom ostrove** s nesprávnymi a nereálnymi predstavami o životných

realitách. Na druhej strane treba uznať, že nepočujúci potrebujú svoje spoločenstvo, lebo svet počujúcich ich nikdy plne neakceptuje. Mali by sme **rešpektovať ich svet** a pracovať s nimi a pre nich, v tomto prostredí a prostredníctvom odborníkov ovládajúcich ich komunikáciu a poznajúcich ich svet.

Dospelí nepočujúci, ale aj počujúci rodičia a ešte viac nepočujúci rodičia nepočujúcich detí (ale aj nepočujúci rodičia počujúcich detí), majú u nás **nedostatok potrebných informácií**, odborných rád a pomoci. Organizácie nepočujúcich a samotní nepočujúci z vyspelých štátov Európy nás informujú o činnosti svojich organizácií, o špeciálkach vzdelávania nepočujúcich u nich, kde k integrácii pristupujú zodpovednejšie, ale aj o prínosoch ich centier pre sluchovo postihnutých – **špeciálno-pedagogických poradní a detských integračných centier** pre sluchovo postihnutých. Takéto poradne a centrá už vznikajú, fungujú a rozvíjajú sa aj u nás, ale potrebuje sa v nich vytvoriť viac špecializovaného priestoru aj pre problematiku sluchovo postihnutých, na čo treba väčšiu podporu kompetentných miest a najmä viac finančných prostriedkov.

Zahraničná prax ukazuje, že je to **najefektívnejšia forma podchytenia a zabezpečenia odbornej pomoci** takto postihnutým. Dúfam, že sa k tomu, tak ako je to vo vyspelých štátoch Európskej únie, v dohľadnej dobe dopracujeme aj u nás. Samozrejme, **žiadny univerzálny všeliek** na jednoduché a bezproblémové vzdelávanie nepočujúcich nejestvuje. Nevyrieši to **žiadny extrém ani čistá orálna** metóda výučby, ale ani výučba **posunkovou rečou**. Problém je oveľa zložitejší, náročnejší a vyžaduje individuálny špecifický odborný prístup.

Prvoradé je zrejme zabezpečenie **akejkoľvek komunikácie** (posunkovej, hovorenej alebo aj inej) vedúcej k porozumeniu. Cez to potom k používaniu slovnej komunikácie, ku sprístupneniu plnohodnotných informácií.

Nestačí - obrazne povedané - stáť na pevnej zemi a **vykrikovať na tých hluchých** na ostrove: „Podďte sem, medzi nás, tu vám bude lepšie“. Nečudujeme sa, že nás nepočujúci nepočujú, nerozumejú nám. My musíme „vybudovať most na ten ich ostrov“, ísť im **v ústrety**,

priblížiť sa im, chopiť sa ich a „pomaly ich dostávať na tú našu stranu“, medzi počujúcich, i keď ani potom nebudú počuť, ale budeme si bližší, viac si porozumieme.

Počujúci ľudia a najmä odborníci – špeciálni pedagógovia, ale aj psychologovia, logopédi a iní – nemôžu čakať, že nepočujúci budú reagovať ako počujúci, že ich pretvoríme podľa predstáv počujúcich na počujúcich. Nepočujúci sú **a vždy budú nepočujúci**. S tým nikto nič neurobí. Musíme sa s tým v záujme veci zmieriť, **akceptovať to**. Ale môžeme im pomôcť. Vyžaduje to kvalifikovaný, odborný, individuálny prístup.

Nepočujúcim **nemôže pomôcť súčasná módna integrácia nepočujúcich detí** do bežných škôl. Uskutočňuje sa bez poznania ich individuálnych schopností a možností, bez vytvorenia odborných, organizačných, materiálnych a aj technických podmienok. Snažia sa ich tam umiestniť rodičia, aj na základe rád „odborníkov“, z finančných dôvodov alebo z neznalosti problému a z idealistickej predstavy o schopnostiach ich nepočujúceho dieťaťa. Je to však v podstate tzv. „divoká integrácia“, často s katastrofálnymi dôsledkami pre nepočujúceho. **Poškodzuje celoživotne** sluchovo postihnuté deti a aj ťažko a desiatročia budované špeciálne školstvo pre sluchovo postihnutých. Nepočujúce deti nemajú potrebné komunikačné schopnosti i vedomosti. Nezvládajú učivo, nakoniec predsa končia na špeciálnej škole, ale už nikdy nedobehnú zameškané. Nie je možné porovnávať ich s počujúcimi alebo s inak zdravotne postihnutými, ktorí bez problémov komunikujú. Je to nezmysel. Takéto niečo môžu zvládnuť len výnimočne inteligentné sluchovo postihnuté deti a aj tie vyžadujú mimoriadne priaznivé podmienky. Špeciálni pedagógovia, ľudia majúci záujem pomôcť sluchovo postihnutým, by mali konať, **spojiť svoje sily a zabojsť** v záujme zachovania špeciálneho školstva pre sluchovo postihnutých.

Nepočujúci nutne potrebujú svoje školy s kvalifikovaným špecifickým odborným prístupom a vybavením. Bežné školy nemajú pre výučbu nepočujúcich detí potrebných kvalifikovaných a skúsených odborníkov, organizačné možnosti, ani potrebné technické vybavenie.

A čo sa týka **používania posunkovej reči** nepočujúcimi, o tom odborníci na odborných seminároch pomerne málo hovoria. Pritom je to jeden z rozhodujúcich aspektov, ktorý z ich života **nemôžno vymazať**. Preto by bolo treba jej používanie širšie a hlbšie odborne skúmať, aby sa mohli viac a lepšie **využívať jej možnosti**. Individuálne treba zvažovať jej pedagogické využitie napríklad na lepšie vzájomné porozumenie a pochopenie, uľahčenie a urýchlenie vysvetlenia niektorých vecí a dokonca aj pri rozvoji orálnej komunikácie. **Prioritným cieľom** však, samozrejme, popritom musí vždy zostať **slovná a písomná komunikácia**.

Život nepočujúceho človeka je správaný množstvom drobných i zásadných obmedzení a komplikácií. Občianske združenie **KONTEXT má mimoriadny záujem** podieľať sa na riešení najmä zásadných problémov nepočujúcich. Pripravujeme preto rôzne aktivity a projekty. V súčasnosti by to mali byť aj odborné semináre k aktuálnym problémom integrácie, komunikácie a informovanosti. Problémov sluchovo postihnutých na riešenie je veľmi veľa a mohli by sme o nich dlho diskutovať a dúfam, že tomu čoskoro tak aj bude.

Bol by som veľmi rád, aby sa riešenie týchto aktuálnych a mimoriadne závažných problémov posunulo spoločným úsilím správnym smerom. Želám si, aby sme mali čoraz viac vzdelaných nepočujúcich a aby sme im vytvorili priaznivejšie podmienky na ich plnohodnotnú životnú sebarealizáciu a umožnili im spokojný a šťastný život. A ešte poznámka na záver: mávam pri prednášaní svojich príspevkov neraz technické ťažkosti, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú prednes zároveň aj v posunkovej reči. V budúcnosti by mali byť vytvorené podmienky pre referujúcich - sluchovo postihnutých. To znamená, že treba silnejšie osvetlenie prednáškovej sály (so zabezpečením vhodnejšieho mikrofónu tak, aby nezakrýval tvár a umožňoval rečníkovi aj posunkovať), treba tiež stáť opatreným opierkou na text referátu, lebo posunkujúci sa nemôže obzerať, ani mať zakryté ruky alebo sklonenú hlavu.

(Poznámka: praktické poznatky zo života dospelých, príspevkov bol prednesený autorom hovorenou aj posunkovou rečou súčasne).

Ladislav Ubár
Občianske združenie KONTEXT